

УДК 321.01(477)

Гапоненко В. А.

д-р політ. наук, доцент,
кафедра політичних технологій,
Юридичний інститут КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
вул. Ілленка, 81, м. Київ, 02222, Україна
E-mail: pvaqap@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1004-3165>
DOI: <http://doi.org/10.18524/2707-5206.2023.36.288706>

Чубур Н. В.

канд. пед. наук, доцент,
кафедра політичних технологій,
Юридичний інститут КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
вул. Ілленка, 81, м. Київ, 02222, Україна
E-mail: chbnv@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0735-7307>
DOI: <http://doi.org/10.18524/2707-5206.2023.36.288706>

ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ТОЧКИ БІФУРКАЦІЇ

Стаття присвячена осмисленню наслідків інституційних змін у контексті трансформації демократичної політичної системи України. На прикладі України запропоновано розвиток концепції колії залежності (pathdependence) у пострадянських країнах щодо подолання негативного інституційного ізоморфізму та виходу зі стану гібридності політичної системи. Запропоновано періодизацію інституційної динаміки в Україні, де точками біфуркації були масштабні акції громадянської непокори.

Компаративний аналіз народних протестів різних років дав можливість сформулювати особливості переламних моментів інституційного розвитку та в цьому контексті розглянути поточні політичні події. До специфічних особливостей інституційного розвитку відносимо ініціативу «знизу», некерований національною елітою характер, стихійність. Також відзначимо посилення драматизму розгортання подій, зокрема застосування сили як із боку учасників масових заходів, так і з боку влади в період Революції Гідності. Ці особливості зумовили як позитивні зміни, так і негативні наслідки, які до цього часу даються взнаки.

Проведено науковий аналіз змін основних політичних інститутів, що базувався на статистичних даних та результатах соціологічних опитувань. Він засвідчує глибинні зрушення структури партійно-політичного спектра, характеру громадської діяльності, політичної участі, світоглядних орієнтирів українців та лише поверхові зміни в державних органах. Така тенденція продовжується і в умовах воєнного стану, що дає підстави для прогнозування векторів і траєкторії інституційних змін у поточний період.

Сформульовано авторські висновки щодо ролі акцій громадянських протестів у формуванні та розвитку демократичних політичних інститутів, здійснено прогнозування подальших тенденцій розвитку політичних інститутів.

Ключові слова: політичні інститути, інституційні зміни, демократична політична система, громадянська непокора.

Актуальність теми. Уся історія незалежної України може бути представлена як боротьба громадськості за демократію всупереч авторитарним прагненням влади.

Наближається десята річниця Революції Гідності, що, безумовно, є одним із поворотних пунктів української історії, та яка призвела до глибинних змін інституційного дизайну та світоглядних орієнтирів. Нині вона може стати чинником формування нової інституційної структури світової політичної системи та міжнародних відносин через військову агресію російської федерації, що підриває підвалини міжнародного права та етичних принципів співжиття в глобальних масштабах. Це зумовлює потребу переосмислення ролі Революції Гідності в контексті інституційних змін, на які вона вплинула, насамперед, визначивши цивілізаційну приналежність України, змінивши світоглядний і громадський вимір політичної інституціоналізації.

Аналіз останніх досліджень. У проведенні даного дослідження автори спирались на вітчизняні (Ю. Мацієвський, Ю. Шведа) та зарубіжні (Aram Terzuyan) розробки. Однак, варто зазначити, що аналіз інституційних змін не вичерпав себе через емоційно-суб'єктивні оцінки наслідків акцій громадянської непокори з різних ідеологічних позицій, спроби російських пропагандистів знівельювати інституційні досягнення після 2014 року. Тому залишається актуальною потреба розгляду розвитку демократичних інститутів України через розвінчування всіх міфів. Навіть більше: дослідження наслідків Революції Гідності в контексті демократизації набуває нового звучання у зв'язку з потребою з'ясування питання про перспективи збереження демократичної траєкторії інституційного розвитку, зокрема в умовах військової агресії російської федерації проти України.

Дослідження базується на методології неінституціоналізму в розумінні інституційних змін у тісному взаємозв'язку інституційних правил та поведінки політичних акторів, розмежуванні об'єктивних зрушень та штучних реформ, зумовлених боротьбою провідних політичних акторів за утвердження статусу-кво (Boas, 2007; Streeck, 2005; Schmidt, 2010).

Також застосовується авторська концепція циклічного інституційного розвитку. Її сутність полягає в періодичному повторенні хвиль демократизації під тиском громадськості, які змінюються поступовим скочуванням у бік авторитаризму. Завдяки історико-типологічному порівнянню основних циклів інституційних змін в Україні, виявлено особливості Революції Гідності відносно інших акцій громадянської непокори. Аргументація авторів базується на використанні результатів соціологічних досліджень та офіційної статистики.

Результати. Протягом усіх років незалежності відбувається коливання між авторитаризмом і демократією. Воно прослідковується в періодах інституціоналізації політичної системи, які відбуваються за однаковою логікою та призводять до подібних наслідків.

Так, перший період пов'язуємо з крахом радянського авторитаризму внаслідок виступів студентів, коли Україна здобула незалежність і здійснила стрімкий стрибок у напрямку демократії. Однак, на хвилі лібералізації економіки та роздержавлення нажились окремі кланові (неопатрімоніальні) угруповування. Це призвело до розчарування населення в цінностях демократії через погіршення соціально-економічного становища, нечесну приватизацію, зосередження владних важелів у Президента.

Другий період, пов'язаний із показовою спробою здійснення демократичних реформ, був зумовлений масовими акціями протесту «Україна без Кучми». Її зміст полягав в ініціативі референдуму щодо доцільності конституційного проекту, рішення якого так і не було реалізовано.

Третій період – період падіння кучмівського авторитаризму під тиском «Помаранчевої революції». Провідні гасла останньої так і не стали реальністю через відсутність консенсусу серед правлячих еліт та боротьбу за владу, внаслідок чого на пост Президента був обраний В. Янукович, а парламентську більшість склала пропрезидентська політична сила.

Четвертий період демократизації розпочався впродовж Революції Гідності (Matsiyevsky, 2015, p. 37).

Тобто балансування в бік демократії відбувається внаслідок масових акцій протесту. Авторитарна політика легітимізує себе завдяки відносній стабілізації соціально-економічної ситуації. На противагу цьому демократичним перетворенням часто заважало об'єктивне погіршення економічної ситуації внаслідок «післяреволюційної розрухи», розкрадання та створення дефіциту державного бюджету попередньою владою, чим завжди виправдовувались невдалі реформатори. Для ілюстрації цього твердження наведемо декілька прикладів. Так, кризові явища посткомуністичної розрухи в соціально-економічній сфері були зупинені із впровадженням національної валюти, а зростання економіки відновилося лише в четвертому кварталі 1999 року. Починаючи з 2000 року, економіка України стабільно зростає, проте й досі не досягла рівня 1990 року. Спад економічних показників спостерігався внаслідок світової економічної кризи 2008 року. Тому у 2010 році Україна змінила економічний курс країни на розвиток внутрішнього ринку. Як наслідок, темп зростання ВВП у 2010 році склав 4,2%. Нова хвиля падіння ВВП почалася у 2013 році та становила 0,027%, прискорившись у 2014–2015 роках через політичну, економічну кризу, військові дії. Протягом цих років сумарне падіння склало близько 16% (Вінокуров, 2021).

На наш погляд, це свідчить не лише про об'єктивні обставини соціально-економічного розвитку, але й про різні методи легітимації влади, різний характер взаємодії між суб'єктами політики. В умовах української гібридності політична еліта, що отримала владу в результаті акцій громадянської непокори, користуючись високим рівнем довіри та народної підтримки, зосереджувала увагу на внутрішній боротьбі за важелі впливу. Авторитарна еліта в процесі легітимації влади робила ставку на використання значних державних ресурсів для проведення популістської соціальної політики, необґрунтоване збільшення видатків на соціальний захист.

Отже, становлення політичних інститутів в Україні відбувалось у формі часткових поступок влади у відповідь на акції громадянської непокори. При цьому формальне показове поглиблення демократичних перетворень відбувалось під тиском громадськості. Та внесення дедалі нових поправок у законодавство від імені або за ініціативою народу було спрямовано на введення додаткових обмежень для «слабких» гравців і впроваджувалось з метою зниження ризику поразки на виборах та підвищення власної електоральної підтримки. Усе це лише дестабілізувало інституційну систему колективної дії з управління та легітимації влади. Інституціоналізація також має гібридний характер, оскільки впливові політичні особи можуть довільно змінювати політичні інститути, зловживати владою, порушувати норми закону.

Таким чином, ми приходимо до висновку, що український інституційний розвиток яскраво демонструє гібридну інституційну динаміку, за якої народні протести виступають точкою біфуркації. Вони щоразу дають потенційну можливість

для подолання стану гібридності, однак сила громадської активності й контролю не дає змоги зберегти досягнення «революціонерів».

Встановлена в такий спосіб гібридна стабільність не сприяє швидкому, мирному вирішенню конфліктів та суперечностей, оскільки відсутні відпрацьовані механізми та інституціоналізовані форми їхнього вирішення. Вона не забезпечує самовдосконалення демократії без істотних потрясінь. Гібридна політична система не здатна забезпечувати адаптацію до зовнішніх викликів. У точках біфуркації ця вада дає про себе знати, і важелі маятника починають схилитись до авторитаризму, що призводить до загострення ситуації, поглиблення соціальних конфліктів, соціального вибуху у вигляді масових акцій громадянської непокорності (Мацієвський, 2016).

Це унеможливило гру «з ненульовою сумою», коли правляча група зацікавлена у виробленні справедливих правил, які згодом будуть використовуватись і стосовно неї, якщо вона опиниться в опозиції. Кожна політична сила починає політику з «чистого аркуша» (робить нові призначення на всіх рівнях, скасовує рішення попередньої влади, змінює стратегію внутрішньої та зовнішньої політики). Як наслідок, правляча еліта не відчуває відповідальності за свої дії та не створює таких правил, що будуть вигідні всім сторонам політичного процесу. Компаративний аналіз усіх громадських виступів вказує на висновок про наростання їх гостроти та кількості учасників, проте водночас дає змогу фіксувати й повторювані явища. Наприклад, перемога громадськості в протистоянні призводила до поверхових і формальних змін.

Так, із ряду прогресивних політичних вимог «Революції на граніті», зокрема, це – дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення нових виборів на багатопартійній основі восени 1991 року, відставка голови Ради Міністрів України Віталія Масола, прийняття закону про націоналізацію майна КПУ та ЛКСМУ; недопущення підписання нового Союзного договору; повернення в Україну солдатів, які проходять строкову службу за межами держави, та забезпечення проходження служби на території республіки юнакам подальших призовів, повністю виконана була лише вимога відставки Віталія Масола. Інші пункти депутати зобов'язались виконати згодом. Як відомо, вирішення названих питань затягнулось на роки.

Опосередкованими наслідками революційних виступів можна вважати Декларацію про незалежність України та референдум 1 грудня 1990 року. Однак, згадаємо, що політична еліта зважилась на рішучі кроки лише під загрозою втрати влади під час серпневого військового путчу в Москві. Надалі зволікання з поглибленням реформ та прорахунки в економічній політиці звели нанівець демократичні досягнення й поставили питання фізичного виживання більшої частини населення України.

У 1993 році, крім гострих соціально-економічних проблем, страйкуючі шахтарі вимагали провести референдум щодо недовіри Президенту та Верховній Раді й надання регіональної автономії Донбасу. У результаті шахтарських виступів нарешті відбулась зміна вищих органів державної влади, була частково погашена заборгованість по заробітній платі. Натомість, замість підняття рівня мінімальної зарплати та решти соціальних вимог, задовольнили інтереси директорів шахт, зокрема надавши державні дотації на розвиток шахтарської галузі. Невирішеність цих питань багато років зберігала стан соціальної напруженості в Донбаському регіоні та нерентабельність економіки цілої галузі, що і на сьогодні дається взнаки. Мітингувальники акції «Україна без Кучми» 1999 р. вимагали відставки

президента країни й керівників силових відомств, проведення незалежної експертизи у справі зниклого журналіста Георгія Гонгадзе. Однак, ці акції громадянської непокори завершилися проведенням показового референдуму на підтримку конституційних змін, які так і не були втілені в життя.

У 2004 році вимогою Помаранчевої революції було недопущення результатів фальсифікації виборів. Вважаємо ці події найбільш організованими (інституціоналізованими) в історії українських протестів: керованими конкретними інститутами, що включали як представників парламентської опозиції, так і громадських організацій і рухів, супроводжувались агітаційною роботою, виробленням об'єднуючих символів, побутовим забезпеченням мітингувальників. Саме в результаті цього вдалося досягти чи не найглибших перетворень у країні. Так, відбувся перехід до парламентсько-президентської форми республіки. Уже до так званого третього туру виборів Президента України було внесено зміни до виборчого законодавства, змінено склад ЦВК.

Однак, як з'ясувалось у подальшому, учасники акцій громадянської непокори прагнули набагато більшого, ніж було вміщено в найвідоміших лозунгах 2004 року. Зокрема, не було проведено належного розслідування у справі Г. Гонгадзе, ефективних антикорупційних заходів. Показова люстрація торкнулась лише адміністративного апарату органів державної влади, який має бути аполітичним за своєю природою, а тому це лише знизило якість управління. Розчарування в результатах Помаранчевої революції наростало через відсутність консенсусу серед правлячої еліти та боротьбу за владу.

Революція Гідності висунула вимоги підписання Угоди про асоціацію з ЄС, відставки уряду та Президента, скликання позачергової сесії Верховної Ради, відміни «диктаторських законів» від 16 січня 2014 р., люстрації та звільнення Ю. Тимошенко. Формально всі ці вимоги були виконані. Досягненнями Революції Гідності стало відновлення Конституції в редакції 2004 року, прийняття Закону «Про очищення влади» тощо. Договір про асоціацію було підписано. Водночас обіцяного поглиблення реформ так і не відбулося. Це зумовило нищівну поразку правлячих політичних сил на виборах 2019 року (Шаповалов, 2019).

Підсумовуючи, варто визначити такі спільні риси всіх етапів інституційного поступу в Україні:

- цілями всіх протестних акцій були інституційні зміни та утвердження демократичних правил політичної діяльності (припинення сваволі влади, відновлення законних прав і свобод, зміна влади). Тому громадянську непокору можна вважати основним каталізатором інституційної динаміки;

- наслідками всіх акцій громадянської непокори були ротації у владній політичній еліті та формальні поверхові інституційні зміни, які не виключали дуалізму виконавчої влади та потенційного конфлікту між Президентом і Прем'єр-міністром, не забезпечували ефективного функціонування демократичних інститутів, не гарантували проголошені демократичні принципи. Найбільше виконані були вимоги та досягнення інтересів впливових груп (політичної опозиції, олігархічних груп);

- до віддалених наслідків акцій громадянської непокори належить розчарування населення в здатності чинити вплив на перебіг подій, зменшення динаміки політичної участі, де є легітимація органів державної влади. Рядові учасники революції почувалися ошуканими та не схильні були брати участь у подальшій боротьбі. У такий спосіб формувались передумови для авторитарного реверсу.

Загалом у зв'язку з масовістю, позасистемністю, позаінституційністю Революція Гідності стимулювала і глибші інституційні перетворення, які будуть проаналізовані нижче (Шведа, 2014, с. 5–14).

В умовах воєнного стану постала загроза нового «відкату» демократичного інституційного розвитку. Об'єктивними обставинами для цього є розширення повноважень військових структур, спецслужб, виконавчих органів, задіяних до вирішення конфлікту, обмеження частини індивідуальних прав і свобод, плюралізму думок, відкритості урядової інформації.

Авторитарні тенденції цілком можуть бути наслідком складної соціально-економічної ситуації. Безумовно, вона надзвичайно загострилась із початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, через матеріальні та людські втрати, вимушене переміщення або призупинення роботи низки підприємств, припинення інвестицій через ризики. Як повідомляє Укрінформ, за даними Держстату, зниження ВВП у другому кварталі 2022 року становило 37,2% та 35% у серпні (порівняно з відповідним періодом торік). Варто відзначити, що реальний показник виявився кращим, ніж прогнозований Мінекономіки (40,6%) (Падіння української економіки, 2021).

Тому особливого значення набуває питання про те, чи чекає українську політичну систему чергове відхилення від демократичного вектора? Адже, безумовно, наша держава переживає чергову точку біфуркації, перебуває на роздоріжжі свого інституційного розвитку.

Висновки. Застосування неоінституційної методології до дослідження трансформаційних процесів свідчить про циклічний розвиток української демократії внаслідок громадянської активності, яка чергувалась із періодами авторитарного реваншу. Інституційний розвиток характеризується поступовим посиленням громадянського суспільства та його прагненням захистити демократичні цінності від зазіхання з боку певних груп політичної еліти. Новітня вітчизняна історія від «Революції на граніті» та виступів шахтарів до акцій «Україна без Кучми» та Помаранчевої революції демонструє зростання ролі активних і свідомих соціальних груп у здатності впливати на політичні процеси, оскільки кількість учасників цих акцій постійно зростає, вимоги протестувальників стають дедалі конкретнішими, а їхні досягнення стосуються все глибших суспільних перетворень.

Апогеєм такого протистояння стала Революція Гідності. На відміну від попередніх акцій громадянської непокори, її учасники не пов'язували себе з конкретними політичними організаціями, не були організовані та очолені політичною елітою, не контролювались політичними інститутами. Позаінституційний характер народних виступів 2013–2014 років став причиною драматичного сценарію розвитку подій у цей період. Відсутність дієвих механізмів конвенційних форм впливу на державно-політичні рішення призвела до застосування силових методів відстоювання своїх інтересів. Проте й засвідчила несприйняття суспільством поточної державної політики, зростаючу роль громадянського суспільства, що унеможливило поновлення авторитаризму. Саме перетворення громадськості на реального учасника політичних процесів зумовило найглибші трансформації: зміни в методах і принципах політичного управління, партійному структуруванні, світоглядних установах усіх учасників політичного процесу, а не лише в інституційному дизайні, тобто змістовні, а не формальні перетворення.

За поточних умов зовнішньополітичної агресії та зумовленої нею суспільної кризи українська демократія знову знаходиться під загрозою. І саме уроки Рево-

люції Гідності дають підстави позитивно оцінювати перспективи подальшого демократичного транзиту, оскільки сформований на попередньому етапі соціальний капітал демонструє здатність до високого рівня самоорганізації, здатності протистояти порушенню громадянських прав та національних інтересів.

References [Список використаної літератури]

- Boas, T. (2007). Conceptualizing continuity and change. The composite-standard model of path dependence. *Journal of Theoretical Politics*, 19(1), 33–54. doi:10.1177/0951629807071016 [in English].
- For Ukraine without ... fanaticism (2001). *Ukrainian truth*. February, 25. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2001/02/25/2981975/> [in Ukrainian]. [За Україну без ... фанатизму. *Українська правда*. 2001. Лютий, 25. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2001/02/25/2981975/> (дата звернення: 03.06.2023).]
- Law of Ukraine "On Condemnation of Communist and National Socialist (Nazi) Totalitarian Regimes in Ukraine and Prohibition of Propaganda of Their Symbols" (2015). Retrieved from <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19> [in Ukrainian]. [Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09.04.2015 р. URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19> (дата звернення: 05.06.2023).]
- Matsiyevsky, Y. (2015). Breaking out of an Institutional Trap: Ukraine's Survival and the Role of the West. *PONARS Eurasia Policy Memo*, 406, 37–45. Retrieved from <http://www.ponarseurasia.org/memo/breaking-out-institutional-trap-ukraine-survival-and-role-west> [in English].
- Matsiyevskiy, Y. (2016). In the trap of hybridity: zigzags of transformations of the political regime in Ukraine (1991–2014). Chernivtsi: Books – XXI, 552 p. [in Ukrainian]. [Мацієвський Ю. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014). Чернівці : Книги – XXI, 2016. 552 с.]
- "Revolution on granite in 1990: what was the first Ukrainian Maidan" (2020). Channel 24, October, 2. Retrieved from https://www.24tv.ua/revolyutsiya_na_graniti_1990_prichini_naslidki_uchasniki_foto_n1213193 [in Ukrainian]. [«Революція на граніті 1990 року: яким був перший український Майдан». 24 канал. 2020. Жовтень, 2. URL: https://www.24tv.ua/revolyutsiya_na_graniti_1990_prichini_naslidki_uchasniki_foto_n1213193 (дата звернення: 09.06.2023).]
- Schmidt, V. (2010). Taking ideas and discourse seriously: explaining change through discursive institutionalism as the fourth "new institutionalism". *European Political Science Review*, 2(1), 1–25. doi:10.1017/S175577390999021X [in English].
- Shapovalov, S. (2019). How many citizens will come to the polling stations in the summer? *Ukrainian Truth*, August 17. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/07/17/7221112/> [in Ukrainian]. [Шаповалов С. Скільки громадян прийде на виборчі дільниці влітку? *Українська правда*. 2019. Серпень, 17. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/07/17/7221112/> (дата звернення: 09.06.2023).]
- Shveda, Y. (2014). "Revolution of dignity" in the context of the general theory of social revolutions. *Agora*, 13, 5–14 [in Ukrainian]. [Шведа Ю. «Революція гідності» в контексті загальної теорії соціальних революцій. *Агора*. 2014. № 13. С. 5–14.]
- Streeck, W., and Thelen K. (2005). *Beyond continuity: Institutional change in advanced political economies*. Oxford: Oxford University Press [in English].
- Terzyan, A. (2020). Towards Democratic Consolidation? Ukraine After the Revolution of Dignity. *Open Political Science*, 3, 183–191. doi.org/10.1515/openps-2020-0015 [in English].
- The fall of the Ukrainian economy turned out to be slightly smaller than predicted (2022). *Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3577296> [in Ukrainian]. [Падіння української економіки виявилось трохи меншим, ніж прогнозувалося. *Укрінформ*. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3577296> (дата звернення: 05.06.2023).]
- Vinokurov, Ya. (2021). How the economy of Ukraine has changed in 30 years. *Economic truth*, August, 21. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/08/23/677115/> [in Ukrainian]. [Вінокуров Я. Як змінилась економіка України за 30 років. *Економічна правда*. 2021. Серпень, 21. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/08/23/677115/> (дата звернення: 02.06.2023).]

Стаття надійшла до редакції 26.06.2023

Нароненко V. A., Chubur N. V.

Department of Political Technologies,

Law Institute of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,

Illienka str., 81, Kyiv, 02222, Ukraine

INSTITUTIONAL DEVELOPMENT OF THE POLITICAL SYSTEM OF UKRAINE: MAIN POINTS OF BIFURCATION

Summary

The paper aims to consider the consequences of civil protests in the context of the transformation of the democratic political system of Ukraine. Taking Ukraine as an example, the development of the path dependence concept in post-Soviet countries has been suggested in order to overcome negative institutional isomorphism and avoid the hybridity state in the political system. A periodization of institutional dynamics in Ukraine has been proposed, where the large-scale actions of civil disobedience became the bifurcation point.

A comparative analysis of recurring protests of different years made it possible to outline the main features of the turning points of institutional development and in this context to consider current political events. Specific features of institutional development include the "from below" initiative, uncontrollability by the political elites, spontaneity. We will also note the increased drama of the unfolding of events, in particular. The use of force by the participants of the mass events and the authorities was also unprecedented. These features have led to both positive changes and negative consequences, which are still evident.

A scientific analysis of changes in the main political institutions has been carried out on the basis of statistical data and the results of sociological surveys. Its results testify to profound shifts in the structure of the party-political spectrum, the nature of public activity, political participation, worldview orientations of Ukrainians, and only superficial changes in state bodies. This trend continues under martial law, which provides grounds for predicting the vectors and trajectory of institutional changes in the current period.

The author's conclusions about the role of the Revolution of Dignity in the formation and development of democratic political institutions have been made, and further trends in the development of political institutions have been predicted.

Key words: political institutions, institutional changes, democratic political system, civil disobedience.